

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 4ΗΣ ΜΑΡΤΙΟΥ 1993

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ (ΣΕΠΤ. 1989)

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΤΙΚΟΥ ΣΠΥΡΟΥ ΙΑΚΩΒΙΔΗ

Τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1989 συνῆλθε στὴ Λάρνακα τῆς Κύπρου διεθνὲς συμπόσιο μὲ τίτλο καὶ θέμα «Οἱ πολιτισμοὶ τοῦ Αἰγαίου καὶ οἱ προεκτάσεις τους στὴν Κύπρο καὶ τὴν Ἀνατολικὴ Μεσόγειο, 2000 - 600 π.Χ.». Ἐλαβαν μέρος 18 σύνεδροι (7 Ἑλληνες, 2 Ἀγγλοι, 2 Γερμανοί, 1 Γάλλος, 1 Ἰσραηλινός, 1 Ἰταλός, 1 Κύπριος, 1 Σουηδός, 1 Σύρος καὶ 1 Τσέχος), οἱ ὁποῖοι παρουσίασαν 16 ἀνακοινώσεις ποὺ ἀκολούθησαν τὴν ἐναρκτήρια ὁμιλία τοῦ συναδέλφου κ. Κ. Δεσποτόπουλου. Τὰ πεπραγμένα τοῦ συμποσίου τυπώθηκαν ἀπὸ τὸ Ἰδρυμα Πιερίδη στὴ Λάρνακα τὸ 1991 σὲ ἓνα τόμο ποὺ περιλαμβάνει τὸν κατάλογο τῶν συνέδρων καὶ χαιρετισμοὺς τῶν ὀργανωτῶν (σελ. 1-17), τὶς ἀνακοινώσεις (σελ. 19-132), τὶς ἐλληνικὲς περιλήψεις τους (σελ. 134-144) καὶ 30 πίνακες.

Στὴν ὁμιλία του μὲ τίτλο «Ἡ Κύπρος καὶ τὸ ἐλληνικὸ πνεῦμα» ὁ κ. Δεσποτόπουλος ἀνέτρεξε στίς περιπέτειες τῆς μεγαλονήσου ἀνὰ τοὺς αἰῶνες καὶ ἀνέλυσε τὰ στοιχεῖα ποὺ ἀποτελέσαν καὶ ἀποτελοῦν τὸ ἐλληνικὸ πνεῦμα, δηλ. τὸν ἐλεύθερο στοχασμό, τὸν πρακτικὸ λογισμό καὶ κυρίως τὴν ἀνύψωση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς σὲ ὑπέρτατη ἀξία. Στὰ στοιχεῖα αὐτὰ στηρίχτηκαν οἱ Ἑλληνες φιλόσοφοι ποὺ ἔφτασαν ἔτσι νὰ θέσουν τὰ ἔσχατα προβλήματα τῆς φύσης καὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ διατυπώσουν τὶς βασικὲς ἐννοιες τῆς ὄντολογίας, τῆς μεταφυσικῆς, τῆς λογικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς. Ἡ ἀντίληψη αὐτὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου υἱοθετήθηκε καὶ ἀπὸ τὸν ἐλληνισμό τῆς Κύπρου καὶ συνετέλεσε στὴ διάπλαση τῆς ἠθικῆς φυσιγνωμίας του, τῆς ὁποίας χαρακτηριστικὲς ἐκφάνσεις ὑπῆρξαν ὁ κατὰ τὸν Ἰσοκράτη ἄριστος πολιτικὸς ἡγέτης Εὐαγόρας, ὁ χρηστὸς καὶ ἄξιος βασιλεὺς τῆς Σαλαμίνας, καὶ ὁ φιλόσοφος Ζήνων ὁ

Κιτιεύς, ὁ ἰδρυτὴς καὶ ἀρχηγέτης τῆς Στωϊκῆς φιλοσοφίας. Ἡ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ αὐτῇ ὑποδομὴ διέσωσε τὴν ἐλληνικότητα τῆς Κύπρου ἀνὰ τοὺς αἰῶνες καὶ καλεῖται τώρα ἄλλη μιὰ φορὰ νὰ τὴν προασπίσει ἀπὸ τὴν ἐθνικὴ ἀπειλὴ ποὺ προβάλλουν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἀπὸ τὴν πολιτιστικὴ ἰσοπέδωση ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὶς σύγχρονες ἐπιρροὲς τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς.

Οἱ σχέσεις τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Μέσης Ἀνατολῆς κατὰ τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους ἀπασχόλησαν τέσσερις ὁμιλητές. Ὁ Χρ. Ντούμας, τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, στηριζόμενος σὲ ἀνατολικῆς προελεύσεως ἢ ἐμπνεύσεως εὐρήματα στὴ Θήρα, ὑπογράμμισε τὶς ἐπαφές της μὲ τοὺς πολιτισμοὺς τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου κατὰ τὸ πρῶτο 1/2 τῆς 2ης χιλιετίας π.Χ. Ὁ H. van Effenterre, τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Σορβόνης, διαπιστώνει ὅτι τὸ πολιτικὸ σύστημα διακυβερνήσεως τῶν πόλεων τῆς Κύπρου ἦταν διαφορετικὸ ἀπὸ τὰ ἰσχύοντα στὴ μινωικὴ Κρήτη καὶ τὴ μυκηναϊκὴ Ἑλλάδα καὶ φρονεῖ ὅτι τὰ πρότυπά του πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν στὴν Ἀνατολή. Ὁ P. Warren, τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Bristol, βασιζόμενος σὲ ΥΜ III A2 ἐπιχώσεις σὲ διάφορα σημεῖα τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ, οἱ ὁποῖες πιστεύει ὅτι ἀνῆκαν στὸ στρῶμα τῆς καταστροφῆς καὶ ὅχι τῆς ἐπανακατοικήσεως τοῦ ἀνακτόρου καὶ λαμβάνοντας ὑπόψη διάφορα κεραμεϊκὰ εὐρήματα, παρατηρήσεις τοῦ Evans καὶ τοῦ Mackenzie καὶ ἄλλα στοιχεῖα ἀπὸ τὸ Αἰγαῖο καὶ τὴ Μέση Ἀνατολή, χρονολογεῖ τὴν καταστροφὴ αὐτὴ ὅχι στὸ 1400 π.Χ. (Evans) οὔτε στὸ 1200 (Palmer) ἀλλὰ στοὺς χρόνους περὶ τὸ 1370-1350 π.Χ. Τέλος, ὁ J. Schäfer, τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Χαϊδελβέργης, ἐκφράζει τὴν ἀποψὲς ὅτι ὑπῆρχαν μινωικοὶ κῆποι ποὺ περιελάμβαναν δεξαμενές, ἄνθη καὶ ἱερὰ σύμβολα ποὺ τοὺς ἔδιναν αἰσθητικὴ ἀλλὰ καὶ θρησκευτικὴ σημασία.

Οἱ σχέσεις Αἰγαίου καὶ Κύπρου, εἰδικότερα, ἀπασχόλησαν ἄλλους πέντε ὁμιλητές. Οἱ Ἑλ. Ματζουράνη, τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ Α. Θεοδώρου ἐπιχείρησαν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχαιολογικῶν καὶ τῶν γεωγραφικῶν καὶ κλιματολογικῶν δεδομένων νὰ καθορίσουν τὶς βασικὲς γραμμὲς πλεύσεως τῶν πλοίων τῆς ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ ἀπὸ τὴν Κρήτη πρὸς τὴν Κύπρο καὶ τανάπαλιν. Ὁ B. Ἀραβαντινός, τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος, ἐπικαλεῖται γραπτὲς πηγὲς τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Ugarit γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἡ οἰκονομία τῆς Κύπρου στηριζόταν ὅχι μόνον στὴν παραγωγὴ χαλκοῦ καὶ ὀπίου ἀλλὰ καὶ σὲ γεωργικὰ, κτηνοτροφικὰ καὶ μελισσοκομικὰ προϊόντα. Ἡ κα Σακελλαρίου, ἀρχαιολόγος, ἐξετάζει τὰ μυκηναϊκὰ στοιχεῖα στὴν κυπριακὴ τέχνη καὶ βρίσκει ἐπιδράσεις ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, κυρίως στὴν εἰκονιστικὴ ἀγγειογραφία, ἥδη ἀπὸ τὸ 14ο αἰ. π.Χ. Στὶς ἄλλες ἐκδηλώσεις τῆς τέχνης (ἐλεφαντουργία, μεταλλουργία) οἱ ἐπιδράσεις παρουσιάζονται κυρίως τὸ 13ο αἰ. π.Χ. καὶ παραμένουν ἐπιφανειακές, περιοριζόμενες στὴν υἱοθεσία ἀλλὰ καὶ τὴν προσαρμογὴ μυκηναϊκῶν καθῶς καὶ αἰγυπτιακῶν ἢ καὶ ἀσιατικῶν θεμάτων. Ὁ R. Hägg, τοῦ Σουηδικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰν-

στιτούτου Ἀθηνῶν, ἐξετάζει διάφορα μινωϊκὰ μᾶλλον παρὰ μυκηναϊκὰ θρησκευτικὰ σύμβολα στὴν Κύπρο, ἀμφιβάλλει ὅμως ἂν οἱ Κύπριοι ἀφομοίωσαν τὶς ἀντίστοιχες θρησκευτικὲς ἰδέες πέρα ἀπὸ τὸν ἀπλὸ τελετουργικὸ συμβολισμό τῶν ἀντικειμένων αὐτῶν.

Δύο ἀρχαιολόγοι ἀσχολήθηκαν μὲ τὶς εἰδικὲς συνθῆκες ποὺ ἐπεκράτησαν στὴ Μ. Ἀνατολὴ κατὰ τοὺς τρεῖς τελευταίους αἰῶνες τῆς 2ης χιλιετίας π.Χ. Ὁ Α. Bounni, τῆς Ὑπηρεσίας Ἀρχαιοτήτων τῆς Συρίας, ἐξέθεσε τὸ ρόλο ποὺ ἔπαιξε τὸ λιμάνι τοῦ Ras Ibn Hani στὴ διακίνηση τῶν ἀγαθῶν ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ἀσίας πρὸς τὸ Αἰγαῖο καὶ ἀντιστρόφως. Τὸ λιμάνι αὐτό, ἀποικία τῆς Ugarit κατὰ τὸ 13ο αἰ. π.Χ., καταστράφηκε ἀπὸ τοὺς Λαοὺς τῆς Θαλάσσης κατὰ τὸ 1200, ξαναχτίστηκε ὅμως καὶ ἐπανάλαβε τὶς ἐπαφές Ἀνατολῆς, Ἑλλάδος καὶ Κύπρου κατὰ τὸν 9ο, 8ο καὶ 7ο αἰ. π.Χ. Ὁ Α. Mazar, τοῦ Ἑβραϊκοῦ Πανεπιστημίου Ἱερουσαλὴμ, παρατηρεῖ ὅτι ὑπῆρχαν ἐπαφές Κύπρου καὶ Χαναὰν ἀπὸ τὸ 1700 ἕως τὸ 1200 π.Χ., διαπιστωμένες ἀπὸ τὴν παρουσία κυπριακῆς κεραμεικῆς σὲ διάφορα κέντρα τῆς συροπαλαιστινιακῆς ἀκτῆς. Μετὰ τὸ 1200 ὅμως τὰ δείγματα αὐτὰ ὑποκαθίστανται ἀπὸ ἰσχυρὲς κεραμεικὲς καὶ ἀρχιτεκτονικὲς ἐπιρροὲς στὴν τέχνη τῶν Φιλισταίων, ὑπάρχουν δὲ καὶ ἐνδείξεις ὁμαδικῆς μεταναστεύσεως μυκηναίων ἐποίκων ποὺ ἦρθαν μέσω Κύπρου καὶ ἐγκαταστάθηκαν στὴν περιοχὴ τῆς Παλαιστίνης. Ἐκεῖ ἀπορροφήθηκαν σιγά-σιγά ἀπὸ τοὺς τοπικοὺς πληθυσμοὺς καὶ δὲν ἀποκλείεται μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς νὰ ἦσαν οἱ Χερεθὶ καὶ Φελεθὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Ὁ Jan Bouzek, τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πράγας, ἐξετάζει δείγματα ἐγχειριδίων, ὄπλων καὶ ψήφων ἀπὸ γυαλὶ σὲ διάφορα σημεῖα τῶν Βαλκανίων, τῆς Ἀδριατικῆς καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου ποὺ ὑποδηλώνουν ἐμπορικὲς ἐπαφές τῆς Κύπρου μὲ τὴν Εὐρώπη, τόσο κατὰ τὴν κυπρομυκηναϊκὴ περίοδο ὅσο καὶ ἀργότερα, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Φοινικικῆς ἐγκαταστάσεως στὴ μεγαλόνησο.

Ὁ Β. Καραγεώργης, σύμβουλος τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας τῆς Κύπρου, κάνει μία ἀνασκόπηση τῆς ἀρχαιολογικῆς εἰκόνας τῆς Κύπρου κατὰ τοὺς κρίσιμους χρόνους τῶν ἐπιδρομῶν τῶν λαῶν τῆς Θαλάσσης κατὰ τὸ 1200 π.Χ. καὶ ἀμέσως κατόπιν καὶ διαπιστώνει ὅτι ἐπῆλθαν καταστροφὲς καὶ ἀκολούθησε ἀνοικοδόμησις καὶ ἀποκατάστασις διαφόρων χώρων καθὼς καὶ νέες ἐγκαταστάσεις ἐδῶ καὶ ἐκεῖ. Οὔτε οἱ μὲν οὔτε οἱ δὲ ὅμως εἶναι γενικὲς οὔτε ἀπολύτως σύγχρονες. Κάθε χῶρος ἔχει τὴ δική του μοίρα. Τελικά, διάφορα ἀρχιτεκτονικὰ καὶ ἄλλα στοιχεῖα δείχνουν ὅτι ἡ Κύπρος ὑπέστη τότε διάφορες λίγο - πολὺ καταστρεπτικὲς ἐπιδρομὲς ἀλλὰ καὶ ὅτι ἐποικίστηκε βαθμιαῖα ἀπὸ τοὺς Μυκηναίους Ἑλληνας ποὺ συμπλήρωσαν τὸν ἐξελληνισμό της ὡς τὸν 11ο αἰ. π.Χ.

Τρεῖς ἄλλες ἀνακοινώσεις ἀφοροῦν τὶς σχέσεις τῆς Κύπρου μὲ τὸ Αἰγαῖο καὶ τὴν

ήπειρωτική Ἑλλάδα κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους. Ὁ A. di Vita, διευθυντὴς τῆς Ἱταλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν, ἀπαριθμεῖ τὰ εὐρήματα ἐνὸς ἀποθέτη τοῦ ναοῦ τῆς Ἱαλυσίας Ἀθηνᾶς ποὺ περιεῖχε ἀγγεῖα καὶ εἰδώλια πῆλινα καὶ λίθινα, τὰ ὅποια εἶχαν εἰσαχθῆ ἀπὸ τὴν Κύπρο ἢ κατασκευαστῇ στὴ Ρόδο ἀπὸ Κυπρίους καλλιτέχνες ἐγκατεστημένους ἐκεῖ. Ἡ N. Κούρου, τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, νομίζει ὅτι μερικὰ τέρατα τῆς ἀνατολίζουσας Ἑλληνικῆς τέχνης (γρύπες, σφίγγες, κένταυροι) ἀλλὰ καὶ ὀρισμένα διακοσμητικὰ θέματα (ἔλικες, ἀνθέμια) δὲν ἤρθαν στὴν Ἑλλάδα κατευθεῖαν ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ ἀλλὰ ἀπὸ τὴν Κύπρο, ὅπου εἶχαν ἐπιβιώσει ἀπὸ τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους καὶ ἀπὸ ὅπου μεταφυτεύτηκαν στὴν ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα καὶ τελικὰ στὴν Κρήτη. Ὁ H. Kyrieleis, πρόεδρος τοῦ Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου, ἐντοπίζει σὲ πηγὰδια τοῦ Ἡραίου τῆς Σάμου τῆς περιόδου 630-590 π.Χ. πολλὰ ξένης προελεύσεως εὐρήματα μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ κυπριακὰ εἰδώλια κούρων ἀπὸ ἀσβεστόλιθο, τὰ ὅποια πιστεύει ὅτι ἐφθασαν στὴ Σάμο μέσω Ναυκράτιδος.

Τέλος, ὁ N. Richardson, τοῦ Merton College στὴν Ὁξφόρδη, ἀναγνωρίζει στὰ ὁμηρικὰ ἔπη ὀνόματα Κυπρίων (Κινύρας) καθὼς καὶ ἀναφορὰς στὴν Κυπρία Ἀφροδίτη καὶ ἐπισημαίνει διάφορα φοινικικά καὶ ἄλλα στοιχεῖα (κεστὸς τῆς Ἀφροδίτης) ποὺ εἶναι ἀνατολικῆς προελεύσεως καὶ ποὺ πιστεύει ὅτι διαδόθηκαν στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἰωνία μέσω Κύπρου.

Τὸ συμπόσιο προσέθεσε πολλὰ στὴν κωδικοποίηση τῶν γνώσεών μας γιὰ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἐξέτασε καὶ οἱ περισσότερες ἀνακοινώσεις παρουσίασαν πτυχὲς τοῦ βίου καὶ τῶν πολιτιστικῶν ἀλληλεπιδράσεων τῶν χρόνων ἐκείνων ἐνδιαφέρουσες ὅσο καὶ πρωτότυπες. Τρεῖς ἀπὸ αὐτές, ποὺ συμπληρώνουν καὶ φωτίζουν τὴν καθαρὰ ἱστορικὴ εἰκόνα τῆς προοδευτικῆς ἐπεκτάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου πέρα ἀπὸ τὴν ἡπειρωτικὴν τοὺ κοιτίδα ἀξίζει, νομίζω, νὰ ἐπισημανθοῦν ἰδιαιτέρως. Πρῶτον ὁ καθορισμὸς τῆς ἀπόλυτης χρονολογίας τῆς καταστροφῆς τῆς Κνωσοῦ (καὶ ἐπομένως καὶ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Ἑλλήνων στὴν Κρήτη) ἀπὸ τὸν P. Warren. Δεύτερον ἡ διευκρίνιση ἀπὸ τὸν B. Καραγεώργη τῶν συνθηκῶν ποὺ δημιουργήθηκαν στὴν Κύπρο στὰ κρίσιμα χρόνια τοῦ τέλους τοῦ 13ου αἰ. π.Χ., συνθηκῶν ποὺ ἦσαν πολὺ πιὸ ποικίλες καὶ περίπλοκες ἀπὸ ὅ,τι δεχόμεστε ὡς τώρα καὶ ποὺ συντέλεσαν ἢ καὶ ὀδήγησαν στὸν βαθμιαῖο ἀλλὰ πλήρη ἐξελληνισμὸ τοῦ νησιοῦ ὡς τὸ 1100 π.Χ. Τέλος, τρίτον, ἡ διαπίστωση ἀπὸ τὸν A. Mazar ὅτι τὸ μεταναστευτικὸ κύμα τῶν Ἑλλήνων ποὺ ἐκάλυψε τὴν Κύπρο (καὶ τίς ἀκτὲς τῆς Μ. Ἀσίας, καθὼς γνωρίζουμε) προχώρησε καὶ ὡς τίς πόλεις τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς ὅπου, ἂν καὶ δὲν κατόρθωσε νὰ ριζώσει, ἄφησε ὅμως σαφὴ καὶ μακροχρόνια τὰ ἔχνη τῆς παρουσίας του.